

УДК: 338.24:330.34

Ярослав Сушарник

кандидат економічних наук,

НРЗВО «КПДІ», м. Кам'янець-Подільський, Україна

Susharnuk1990@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6104-343X

ЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Yaroslav Susharnyk

PhD in Economics,

ERIHE «Kamianets-Podilskyi State Institute»,

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

ECONOMIC DETERMINANTS OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Анотація. Тема «Економічні детермінанти розвитку економіки» охоплює ключові фактори, які визначають темпи та напрямки економічного зростання. Серед них важливе місце займають природні ресурси, капітал, технологічний прогрес, інституційні структури, екологічні чинники. Розвиток людського капіталу, інвестиції в освіту та охорону здоров'я сприяють підвищенню кваліфікації робочої сили, що є основою для високотехнологічного виробництва. Технологічні інновації і сталий розвиток стають рушійними силами для підвищення конкурентоспроможності та забезпечення довгострокового економічного прогресу. Зміни в екологічній політиці та запровадження екологічно чистих технологій відіграють роль у досягненні сталого зростання. Необхідність цих факторів стає очевидною в умовах глобалізації, коли економічні процеси стають більш взаємопов'язаними, і країні необхідно активно адаптуватися до нових реалій. У статті розглядаються взаємозв'язки між економічними детермінантами та їх вплив на загальний розвиток країни.

Ключові слова: економічні детермінанти, економічний розвиток, природні ресурси, капітал, технологічний прогрес.

Abstract. The topic «Economic determinants of economic development» covers key factors that determine the pace and direction of economic growth. Among them, natural resources, capital, technological progress, institutional structures, and environmental factors play an important role. The development of human capital and investment in education and health care contribute to the improvement of the workforce's qualifications, which is the basis for high-tech production. Technological innovation and sustainable development are becoming the driving forces for increasing competitiveness and ensuring long-term economic progress. Changes in environmental policy and the introduction of environmentally friendly technologies play a role in achieving sustainable growth. The necessity of these factors becomes evident in the context of globalization, when economic

processes become more interconnected and countries need to actively adapt to new realities. The article examines the interrelationships between economic determinants and their impact on the overall development of a country.

Keywords: *economic determinants, economic development, natural resources, capital, technological progress.*

Економічні детермінанти є ключовими чинниками, що визначають напрямки і темпи розвитку економіки. Вони охоплюють різноманітні фактори, які впливають на макроекономічні процеси та можуть змінювати структуру економічної системи, її ефективність і стійкість до внутрішніх та зовнішніх шоків. Дослідження економічних детермінант дозволяє краще зрозуміти механізми економічного розвитку, розробити ефективні стратегії для підтримки сталого економічного росту.

Природні ресурси займають центральне місце у розвитку економіки, оскільки вони забезпечують фундамент для багатьох економічних секторів, зокрема для видобувної та переробної промисловості. Країни, що мають значні запаси корисних копалин, водних і земельних ресурсів, часто мають переваги на міжнародному ринку завдяки доступу до базових матеріалів, які використовуються для виробництва товарів і послуг.

1. Видобувна промисловість. Природні ресурси, такі як нафта, газ, метали та інші корисні копалини, є основою видобувної промисловості, яка, в свою чергу, є драйвером економічного зростання. Розвинена інфраструктура для видобутку та обробки природних ресурсів створює робочі місця, генерує доходи для державного бюджету і сприяє розвитку суміжних галузей, таких як енергетика та транспортування [1].

2. Аграрний сектор. Земельні ресурси є основою для сільського господарства. Різноманітність ґрунтів, наявність водних ресурсів, кліматичні умови – усі ці фактори безпосередньо впливають на врожайність і потенціал сільського господарства. Земельні ресурси необхідні для розвитку агробізнесу та харчової промисловості, які можуть бути експортно орієнтованими.

Вода та біоресурси. Вода є не тільки основним елементом для життя, а й необхідним ресурсом для промисловості, сільського господарства, енергетики та транспорту. Тому країни з великими водними ресурсами можуть мати конкурентні переваги у виробництві енергії, зокрема гідроелектроенергії, в аграрному секторі, де вода використовується для зрошення [3].

Незважаючи на величезний потенціал природних ресурсів, необхідною умовою їх ефективного використання є сталий розвиток. Неприятливе управління природними ресурсами може призвести до надмірного видобутку, екологічних катастроф та виснаження ресурсів. Тому необхідно знаходити баланс між економічними вигодами від використання цих ресурсів та необхідністю збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Природні ресурси можуть стати джерелом конфліктів між країнами чи всередині країн, що може негативно позначатися на стабільності регіонів і навіть на міжнародних відносинах. Розвиток технологій для ефективного та сталого використання природних ресурсів є складовою глобальних економічних стратегій.

Капітал є одним з детермінантів економічного розвитку і можна поділити його на два основних типи: фізичний капітал і людський капітал.

Фізичний капітал включає в себе будівлі, машини, інфраструктуру, транспортні засоби, комунікаційні мережі та інші матеріальні ресурси, що використовуються у виробничому процесі. Інвестиції у фізичний капітал безпосередньо впливають на ефективність виробництва та знижують витрати. Оновлення та розширення фізичного капіталу сприяє підвищенню продуктивності праці, створенню нових робочих місць і розвитку нових галузей економіки. Наприклад, будівництво нових заводів, розвиток інфраструктури чи модернізація старих підприємств можуть призвести до значного зростання економічного потенціалу країни [4].

Людський капітал відноситься до знань, навичок, досвіду та здоров'я населення. Висококваліфіковані працівники, що мають доступ до якісної освіти та професійного розвитку, здатні створювати інновації, підвищувати ефективність виробництва та брати участь у високотехнологічних секторах економіки.

Розвиток людського капіталу є необхідним для економічного зростання, оскільки без висококваліфікованої робочої сили неможливо досягти значного прогресу в таких сферах, як інформаційні технології, біотехнології, фармацевтика та фінансові послуги. Інвестиції в освіту та здоров'я є основою для розвитку інноваційних технологій і підвищення конкурентоспроможності країни в умовах глобалізованого ринку.

Загалом, розвиток капіталу, як фізичного, так і людського, є рушієм економічного зростання. Розвиток однієї з форм капіталу без розвитку іншої може бути неефективним. Наприклад, навіть при наявності сучасних технологій та інфраструктури без належно кваліфікованої робочої сили важко досягти високої продуктивності та інноваційного прогресу [2].

Інвестиції у фізичний і людський капітал є не лише основою для внутрішнього розвитку, але й необхідним для інтеграції країни у глобальну економіку. Сьогодні глобальні технологічні тенденції, такі як цифровізація, автоматизація та інноваційні стартапи, вимагають значних інвестицій в обидва види капіталу. Система освіти, науково-дослідницька діяльність, розвиток інфраструктури та доступ до фінансування для бізнесу – все це має значення для підтримки сталого економічного розвитку.

Технологічний прогрес є однією з основних рушійних сил економічного розвитку. Сучасні інновації у виробничих процесах, інформаційних технологіях, енергетичних рішеннях та екологічних технологіях значно підвищують ефективність економік і здатні змінити як традиційні, так і нові галузі. Впровадження новітніх технологій дозволяє збільшити продуктивність праці, зменшити витрати на виробництво та покращити якість товарів і послуг. Технологічний прогрес стимулює розвиток нових секторів економіки, таких як відновлювальна енергетика, біотехнології та інформаційні технології, що сприяє диверсифікації економіки, створенню нових робочих місць і підвищенню конкурентоспроможності країн на міжнародних ринках.

Особливе значення має технологічний розвиток у сферах енергетики та екології. Наприклад, перехід на відновлювальні джерела енергії, такі як сонячна та вітрова енергія, дозволяє не лише знизити залежність від традиційних енергоносіїв, але й сприяти збереженню навколишнього середовища, що вкрай необхідно для забезпечення сталого розвитку [6].

Одночасно важливою складовою економічного розвитку є ефективне управління інституціями, які формують правила і умови для ведення бізнесу. Це включає правові,

політичні та соціальні інститути, що забезпечують стабільність і ефективність економічної діяльності. Справедлива та стабільна правова система, наявність ефективного управління державними фінансами та прозорість урядових органів створюють необхідне середовище для розвитку підприємництва та залучення інвестицій. Країни, які мають надійні інституції, здатні забезпечити стабільний економічний розвиток, створюючи умови для зростання підприємницької активності та інновацій.

У той же час країни з недосконалими інституціями часто стикаються з проблемами, такими як корупція, нестабільність правової системи або відсутність чітких регуляцій. Це може обмежувати потенціал для економічного розвитку, уповільнюючи інвестиційні потоки і стримуючи інноваційні процеси.

Глобалізація, своєю чергою, має велике значення для економічного розвитку, оскільки вона відкриває нові можливості для країни на міжнародних ринках. Глобалізація дозволяє країнам розширювати свої торгові та інвестиційні зв'язки, отримувати доступ до нових ринків збуту і технологічних інновацій. Це сприяє збільшенню виробництва, зниженню витрат і підвищенню конкурентоспроможності. Наприклад, завдяки глобалізації країни можуть експортувати свою продукцію на нові ринки, що збільшує їхні доходи та дає можливість знизити виробничі витрати через масштабні виробничі процеси [3].

Однак глобалізація приносить не лише переваги. Вона створює нові виклики. Одним із них є посилення конкуренції. Для багатьох компаній та країн глобалізація означає боротьбу за ринки з іншими гравцями, що можуть мати переваги в технологіях, ресурсах або фінансах. Це створює тиск на локальні компанії, які не завжди можуть витримати конкуренцію з великими міжнародними корпораціями. Глобалізація може призводити до збільшення залежності від зовнішніх економічних умов. Наприклад, економічна криза або спад на міжнародних ринках можуть швидко вплинути на внутрішній стан економіки.

Людський капітал є одним із основних детермінантів сталого економічного розвитку, оскільки він безпосередньо впливає на продуктивність та інноваційність економіки. Високий рівень освіти, професійної підготовки та кваліфікації робочої сили дозволяє створювати нові технології, поліпшувати існуючі виробничі процеси та впроваджувати інноваційні рішення, що підвищують ефективність у різних секторах економіки. Інвестиції в освіту та охорону здоров'я сприяють створенню кваліфікованих працівників, здатних працювати на високотехнологічних підприємствах та в галузях, що потребують спеціальних знань і навичок. Це, своєю чергою, підвищує конкурентоспроможність країни на світовому ринку, забезпечує її інтеграцію в глобальну економіку і сприяє створенню додаткової вартості через інноваційні продукти та послуги [4].

Проте для розвитку людського капіталу необхідні не лише інвестиції в освіту, але й у сферу охорони здоров'я, оскільки здоров'я населення тісно пов'язане з його продуктивністю та здатністю до навчання. Високий рівень життя, доступ до медичних послуг і здорове середовище допомагають підтримувати працездатність та мотивацію населення, що є необхідною умовою для стабільного розвитку економіки.

Державне регулювання та економічна політика, в свою чергу, мають велике значення для економічного зростання. Ефективна політика, що сприяє розвитку підприємництва, інфраструктури та інвестицій, створює сприятливі умови для

зростання економіки. Підтримка бізнесу через податкові пільги, субсидії чи зниження бюрократичних бар'єрів може стимулювати інвестиційну активність, що в свою чергу сприяє створенню нових робочих місць та розвитку інноваційних галузей. Державне регулювання має визначальне значення для забезпечення прав інвесторів та споживачів, що створює основу для економічної стабільності. Правова система, яка забезпечує захист прав власності та конкуренції, дозволяє залучати внутрішні та зовнішні інвестиції, що сприяє довгостроковому економічному розвитку [7].

Макроекономічні фактори, такі як рівень інфляції, безробіття, процентні ставки і зовнішня торгівля, є детермінантами економічного розвитку. Інфляція, зокрема, має суттєвий вплив на економічну ситуацію в країні: висока інфляція може призвести до знецінення національної валюти та зниження купівельної спроможності населення. Це, в свою чергу, негативно позначається на рівні життя та стабільності економіки. Контроль над інфляцією є складовою стабільної економічної політики, оскільки він дозволяє зберегти довіру до національної валюти та створює умови для ефективного планування інвестицій.

Високий рівень безробіття має серйозні соціальні та економічні наслідки, знижуючи соціальну стабільність і призводячи до зменшення виробничої активності. Безробіття може призвести до збільшення соціальних витрат держави, зменшення доходів населення та загального попиту на товари та послуги, що гальмує економічне зростання. У свою чергу, стабільний ринок праці та ефективна політика щодо створення робочих місць можуть сприяти покращенню соціальної ситуації та підвищенню загального рівня економічної стабільності [2].

Фінансова стабільність, ефективна грошово-кредитна політика та стратегічні економічні реформи є складовими макроекономічної стабільності. Оперативне регулювання процентних ставок та монетарної політики дає змогу управляти рівнем інфляції, забезпечувати доступ до кредитних ресурсів для підприємців та знижувати вартість капіталу для інвесторів. Правильне застосування економічних реформ, таких як оптимізація податкової системи, лібералізація ринків праці та капіталу, може суттєво покращити інвестиційний клімат та сприяти економічному зростанню.

Все більше країн визнають необхідність інтеграції принципів сталого розвитку в економічну політику. Це означає, що економічне зростання повинно бути поєднане з відповідальністю за збереження навколишнього середовища, адже без цього не можна забезпечити довгострокову стабільність та процвітання на планеті. Погіршення екологічної ситуації, зміни клімату, вичерпання природних ресурсів – усі ці фактори вимагають від урядів та бізнесу прийняття зважених рішень, які сприяють досягненню економічного прогресу без шкоди для природи.

Зокрема, екологічно чисті технології стали не лише необхідністю для збереження природи, але й великим потенціалом для економічного зростання. Розвиток «зелених» технологій, таких як альтернативні джерела енергії, енергоефективні виробничі процеси, переробка відходів та зменшення викидів парникових газів, може стати основою для розвитку нових галузей економіки. Водночас ці інновації створюють нові робочі місця та відкривають можливості для бізнесу на міжнародних ринках, де попит на екологічно чисті продукти та послуги зростає [3].

Боротьба з кліматичними змінами, використання ресурсів без шкоди для навколишнього середовища та енергозбереження стають не лише глобальними викликами, а й шляхами до економічного розвитку. Уряди багатьох країн вже активно впроваджують політики, які сприяють зниженню викидів вуглецю та переходу до «зеленої» економіки. В той же час, бізнес має можливість адаптуватися до нових умов, розвиваючи інноваційні рішення для зменшення свого екологічного сліду. В результаті цього виникають нові ринки та галузі, що здатні стимулювати економічний розвиток, одночасно вирішуючи питання екологічної безпеки.

Не менш важливими факторами, що визначають темпи та напрямки економічного розвитку, є й інші елементи, тісно взаємопов'язані між собою в межах загальної системи економічних детермінантів. Одним з таких є рівень розвитку людського капіталу, який є фундаментом інноваційної спроможності країни. Людський капітал включає рівень освіти, професійну підготовку, кваліфікацію робочої сили та загальну здатність працівників до адаптації та впровадження новітніх технологій. Висококваліфіковані кадри є основою для створення інноваційних підприємств, а також для забезпечення технологічних проривів, які сприяють росту продуктивності та підвищенню конкурентоспроможності економіки. Країни, що інвестують у розвиток людського капіталу, здатні швидше адаптуватися до змін у технологіях і використовувати нові можливості для розвитку [4].

Технологічні інновації є ще одним важливим фактором, що значною мірою впливає на розвиток економіки. Інновації у виробництві, обробці інформації та енергозбереженні не тільки дозволяють підвищити ефективність виробничих процесів, але й зменшують навантаження на навколишнє середовище. Розвиток нових технологій може призвести до значного зниження витрат на енергію, матеріали та сировину, що зменшує економічне навантаження на природні ресурси. Крім того, технологічні інновації створюють нові ринки та можливості для розвитку підприємств, що дозволяє країнам швидше реагувати на глобальні економічні зміни.

Важливою складовою частиною економічного розвитку є стабільна інституційна система, що забезпечує чіткі правові норми, прозорість економічної політики та ефективне управління ресурсами. Ясні правила гри на ринку, стабільна правова система, збереження прав інвесторів та сприятливий бізнес-клімат є необхідними для розвитку національної економіки. Водночас, інституційна підтримка стосується також ефективного використання природних ресурсів та їх раціонального управління для забезпечення сталого розвитку. Без чіткої політики з регулювання природних ресурсів, боротьби з забрудненням довкілля та розподілу доходів, країна може стикнутися з негативними економічними наслідками та соціальною напругою [5].

Необхідно, щоб економічна політика на макрорівні була спрямована не лише на стимулювання традиційних секторів економіки, а й на підтримку нових, екологічно стійких технологій і інфраструктури. За таких умов можливе досягнення сталого та стабільного економічного зростання, яке буде відповідати вимогам часу і забезпечувати економічну безпеку, екологічну стійкість і соціальну рівність для майбутніх поколінь.

Таким чином, необхідно забезпечити ефективну взаємодію всіх детермінантів розвитку: людського капіталу, технологічних інновацій, інституційної стабільності, екологічної стійкості та політичної волі. Тільки таким чином можна досягти

комплексного, стабільного розвитку, який буде підготовлений до викликів глобалізації і змін, що постійно відбуваються на світовому ринку.

Список використаних джерел:

1. Бабич Т.О. Економічні детермінанти зміни технологічних укладів. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : Збірник наукових праць. 2015. Випуск 126 (частина 1). С. 167–181.
2. Детермінанти соціально-економічного розвитку підприємств: монографія. Вип. 2 / за наук. ред. д-ра. екон. наук., проф. Є.В. Мішеніна. Харків: Діса Плюс, 2013. 444 с.
3. Жилияєв І.Б., Наумов А.Б., Наумова Л.Н. Інституційні детермінанти і стратегічні напрями економічного розвитку національного господарства. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. Київ : ІВРУ, 2016. № 5. С. 89–95.
4. Лопатинський Ю.М., Тодорюк С.І. Детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств: монографія; Чернівецький національний університет. Чернівці, 2015. 219 с.
5. Панченко В.Г. Теоретичні підходи до визначення економічної сили та економічних інтересів держави як детермінант її економічної політики (випадок неопротекціонізму). *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5. С. 12–19.
6. Романюк С.А. Сучасні детермінанти регіонального розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 5. С. 54–56
7. Стукало Н.В., Деркач М.І. Сучасні детермінанти регіонального розвитку. *Економіка розвитку*. 2012. № 3(63). С. 22–27.

References:

1. Babich, T.O. (2015). Economic determinants of technological shifts. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*: Збірник наукових праць, 126(1), 167–181.
2. Mishenina, E.V. (Ed.). (2013). *Determinants of socio-economic development of enterprises: Monograph* (Vol. 2). Kharkiv: Disa Plus.
3. Zhilyaev, I.B., Naumov, A.B., & Naumova, L.N. (2016). Institutional determinants and strategic directions of economic development of the national economy. *Scientific Notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 5, 89–95.
4. Lopatynskyi, Y.M., & Todoryuk, S.I. (2015). *Determinants of sustainable development of agricultural enterprises: Monograph*. Chernivtsi: Chernivtsi National University.
5. Panchenko, V.H. (2018). Theoretical approaches to defining economic power and economic interests of the state as determinants of its economic policy (the case of neoprotectionism). *Investments: Practice and Experience*, 5, 12–19.
6. Romaniuk, S.A. (2013). Modern determinants of regional development. *Investments: Practice and Experience*, 5, 54–56.
7. Stukalo, N.V., & Derkach, M.I. (2012). Modern determinants of regional development. *Economics of Development*, 3(63), 22–27.